

”ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי, והביאה לי ואוכלה”

[נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה" – פ"ר תולדות שיחה 8.
הבהרה: בהסכמת הרב, מאמר זה נערך ע"י תלמידו, אך טרם הגיהו]

דברי יצחק "ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי" תמוהים וקשים.

האם דרכו של צדיק לדרוש ולחבב מאכלי-מטעמים? ונוסף על כך, יצחק היה באותה שעה בגיל 123 (לפי חשבון חז"ל במגילה יז.) ובודאי נחלש גופו מכל תאבון (ראה אבות, סוף פ"ה, בגיל "מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם"). ואם לא די בכך, בקש שיביאו לו "שני גדיי עזים טובים" (כז, ט) - כמות כה מופרזת? ולבסוף: "ויבא לו יין ושת" כל זה צריך ביאור רחב.

כמה וכמה הסברים הוצעו בדבר:

א. **רמב"ן** (על כה, לד) מסביר שכשם שדוד היה מעורר השראת השכינה ע"י מנגינות כינורו, כך אכילה ערבה תגרש כל עצב ותחול עליו רוח ה'. (אמנם רש"ר הירש בפירושו דוחה הסבר זה). ועוד כותב רמב"ן שם ש"רצה ליהנות ממנו שתהיה נפשו קשורה בנפשו" (המלבי"ם הרחיב בענין זה).

ב. **לדעת ר"י אברבנאל** רצה יצחק לזכות את עשיו במצות כיבוד אב כדי שיהא ראוי לברכה, ולכן פירט לו עד כמה יטרח כדי להכין לו "מטעמים" והכל כדי להרבות זכותו. (וכן כתב הרב ספורנו)

ג. **ה"מדרש הגדול"** (מלפני 800 שנה) מפתיע בפירוש מחודש, שכאשר האדם רואה במו עיניו את המאכל שלפניו יש לו תאבון, אבל העוור אינו שבע (יומא עד:). לכן כדי שיהא מסוגל לאכול (למען אישוש גופו) חייבים להביא לפני העוור "מטעמים". אבל גם פירוש זה הוא קשה, וכי בשביל זה התורה חוזרת על הביטוי "מטעמים" בפרשתנו שש פעמים!?

ד. **ר' אברהם בן הרמב"ם** כותב בפירושו לתורה (כז, ד) כי יצחק נתכוין "לתקן את נפשו הכבודה ולשמח אותה, ולתקן מזגו במאכל ערב ונעים". נ"ל ההסבר לדבריו שהמאכלים המעודנים מגבירים את כח חיות נפשו של אדם, להתגבר על בעיות חיצוניות של גופניותו. וכן הוסיף ר"א בן הרמב"ם "כי בעת ההיא אירע ליצחק שינוי מזג, שחשב אותו הקדמה למיתתו ולכן אמר "לא ידעתי יום מותי". (בספרו "המספיק לעובדי ה'", דף קל)

ואולי בכך נבין דברי רש"י הקשים מאד. את ענין ה"נשמה היתרה" (של שבת וחג) מסביר רש"י כך: רוחב לב למנוחה ושמחה ולהיות פתוח לרווחה ויאכל וישתה, ואין נפשו קצה עליו" (ביצה טז). ותמוה, וכי זו מטרה בפני עצמה שיוכל האדם לאכול יותר, ולכן העניקו לו נשמה יתרה? אך הרמב"ם (מו"נ א/מא) ביאר את הביטוי "נפש" שענינו "רצון". כלומר, דאגותיו של האדם צוררות את יכולתו ליהנות מן המזון. כתוב "היתה לי דמעתי לחם" (תהלים מב, ד), וכתב שם רש"י: "מכאן שהצרה משבעת את האדם ואינו מבקש לאכול". על הפסוק בתורה "וינפש" (שמות לא, יז) חז"ל פרשו: כיון ששבת, וי אבדה נפש" (ביצה טז). הענין הוא שבשבת מתרחבים אופקיו של האדם ואינו מרגיש במצוקת בעיותיו. סימן היכר לדבר שיכול האדם ליהנות ממזונו בתאבון. כלומר, לא שהאכילה היא מטרה לעצמה, אלא **שעל ידה** נדע על רוחב נפשו ושמחתו ביום הקדוש.

ה. **רש"ר הירש** הוסיף גוון חדש לנושא זה. הוא כותב שיצחק קיווה שבנו עשיו ישתמש בתכונותיו הפראיות למטרות טובות ויפות. "יש להעלות את מלאכת הציד האכזרית... לשם הבאת מזון לחולה שנחלש, למען יסעד את לבו" (דף רצג). בעצם אלו הם דברי השל"ה בפרשתנו: "לכבוש" את היצר, ולא לשחוט אותו, "בכל לבבך - בשני יצריך". לדוגמא, להשתמש ב"קנאה" כדי להרבות "חכמת סופרים". / להשתמש ב"אכזריות" כדי להכניע אויבי ישראל (ענין רב"ג על שופטים א, ו. ו.) / להשתמש ב"תאוות ממון", בכך שיהיה גבאי צדקה האוסף בחריצות בכדי לחלק לאחרים (ב"ב קי.). – כן בנידוננו, הכנת "מטעמים" מיועדת לכך שיצחק יאכל ב"סעודות מצוה" עם התאבון המכבד את ה"חפצא של מצוה" (ראה פסחים צט: שנמנעים מאכילה בערב חג, "כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה").

1. רש"י (כז, ט) הביא בשם המדרש שהיה זה ליל פסח, ע"י ב' גדיי עזים עשה יצחק רמז לקרבן פסח וקרבת חגיגה. ובודאי בסעודת מצוה לא חוששים ל"מתחזי כרעבתנותא" (ברכות לט:).

ונרחיב בנושא זה.

הנה על פי זוהר (ראה בספר תניא, פ"ט) ישנם שני אופנים להתמודד עם יצר הרע:

- 1) "אכפייא" היינו להלחם אתו ולכוף אותו לציית לדברי התורה.
- 2) "ולאתהפכא", היינו להשתמש בכוחות הרע שגם הם ישמשו בקודש ולמען ציווי התורה (כדברי שלי"ה הנ"ל, סעיף 5).

אדמו"ר ר' צדוק הרחיב בזה. ("פרי צדיק", סוף ח"א, קונטרס עת האוכל, קטע י').

בתחילת תולדות האדם, החטא הראשון שנכשל בו היה אכילה מעץ הדעת. ולכן מצוה ראשונה שקבלו בני ישראל בצאתם ממצרים היתה אכילת קרבן הפסח ("תקנת השבין", נא:). "אכילת מצה בפסח נותנת קדושה בכל מאכלי לחם של כל השנה. ואכילת מרור בכל מאכלי הירקות, ואכילת קדשים בבשר... והיינו ע"י שמברכין ברכה 'אשר קדשנו במצוותיו' (עת האוכל, קטע י'). אמנם כל ימות השנה, שעת האוכל נחשבת שעת קרב ומלחמה, כי עליית ניצוצות מהמזון הוא ע"י ניצוח יצה"ט ליצה"ר" (שם, ט') אבל "אם ידע האדם שההנאה מן המאכל בא מהשי"ת שברא את המאכל הזה ומחיה את האדם ונותן לו הויה וקיום, וה' הוא הנותן חשק שיתאוה לו ויטעום טעם טוב, כשמכיר שזה הכל מהשי"ת אז מאיר בלב והמזון נכנס לנפש אלהית שבאדם" (שם, קטע ו').

ועוד כתב: "להעלות כל המאכלים מהצומח הוא רק ע"י האמונה בהשי"ת, ע"י הברכה מקודם ש-לה' הארץ ומלואה (קטע ז') וע"י מאכל אחד וסעודה אחד בשבוע או סעודת שבת, שאוכל בכונה הראויה לכבוד שמים ולהעלות כוחות נפש הבהמית לה', מתעלים כל המאכלים והסעודות שלו" (שם, קטע ח') ומאריך שם בהגדרת ההבדל בין "אכפייא" ל"אהפכא" (סוף קטע י').

יצחק חשב שאפשר לחנך את בנו עשיו לשיטת "אהפכא", שישתמש בענייני עוה"ז בכוונה לשם עבודת ה'. הורה לו שיעבוד בשדה ויחרוש ויקצור ויעמור וכו' להשתמש בטבע כאשר כל הכוונה לשם שמים, והיא באמת דרגה גבוהה לאין ערוך מאשר "אכפייא" שהיא המריבה עם יצה"ר, צמצומו וריסונו וביטולו. "ויצחק חשב לתקן גם האכילה ע"י אותה האכילה שצויה לעשיו להאכילו" ("פרי צדיק", קדושת שבת, מאמר ד' עמ' 22-23) מפני שכבר נעקד יצחק בעקידה ונחשב כמת, וכבר היה שליט גמור ביצרו, וטעה לחשוב כך גם על אחרים. "והגם שנראה כאוכל לתאותו, ואמר 'עשה לי מטעמים', אבל הוא כל תאותיו היו בלתי לה' לבדו בלי שום נגיעה לרעה כלל" (שם)

ונוסיף מימד אחד חשוב מאד. מבואר בדברי הגר"ח ולו"ץ ("רוח חיים", על אבות פ"א, אל תהיו כעבדים, ד"ה ונעמיק) שהיות שכל כוונת הקב"ה היתה כדי להיטיב לברואים, מי שנהנה מן טוב עוה"ז בכדי להסב נחת רוח ושמחה להקב"ה, הרי בהנאתו זאת הוא כולו מכוון וחושב לשם שמים. (המבחן בזה כדי לדעת אם אין האדם מרמה את עצמו, שמא ח"ו הוא מכוון להנאת עצמו ורק טוען שזהו כדי לתת נחת רוח לה' הוא אם יתאמץ באותה מדה בכדי להביא הנאה ליצורים אחרים, ולא רק לו לעצמו. הדברים הוזכרו עוד מלפניו בסיפור מהר"י עמדין, דף י', וכן ראה בהערות הרב פרידלנדר ל"ידעת תבונות" של רמח"ל, דף נב). אמנם לא כל אחד ראוי לדרגה רוממה זו. רק מי שכבר עבר את השלב הראשוני שצמצם ביותר את יצרו הרע ונלחם נגד התאוה, הוא שיכול לעלות לדרגה הגבוהה עוד יותר ויכוון דוקא כן ליהנות כדי להסב נחת רוח לה', אשר כל רצונו הוא להיטיב לנבראיו ("דרך השם" לרמח"ל, ח"א ד/ז). ע"י דברים נלבבים אלו נבין יותר דברי חז"ל בברכות (לט:). לפרוס בשבת פרוסות יפות ולא מחזי כרעבתנותא, וכן דברי חז"ל לאכול בשבת וחג "כשהוא תאוה" (פסחים צט:). וכן דברי רש"י לביצה (טז). על "הנשמה היתרה".

ובעיקר, היות שמדובר בליל פסח, מובן למה יצחק תבע שיביאו לפניו "מטעמים". ודבר זה נרמז בהמשך הפסוק "בעבור תברכך נפשי". כלומר, לא בא לפתות את הגוף, אלא דוקא את נפשו ופנימיותו. ואמנם כך היה. יצחק הודה לבנו "וְאֹכֵל מִפֶּלֶ" (כו, לב) ולמדו מכך חז"ל: "מכל טוב שהוא מתוקן לעולם הבא" (ב"ר סז/ב). כלומר, כוונת "לאהפכא" ושם אין רע, כמבואר בזוהר א/ד. "די חשוכא מהפכין לנהורא, וטעמין מרירא למתקא".

ובענין הבאת היין, ראה בהוריות (יג:) חמרא וריחני פקחין, ועיין עוד סנהדרין (לח.) "נכנס יין, יצא סוד", וזה היה כל מבוקשו של יצחק אז.

מְעַנֵּין הדבר שטעם-הנגינה שמתחת לתיבת "לו" של "וַיִּבְרָא לָנוּ יַיִן וַיְשַׁתֵּ" (כו, כה) הוא תְּרֵי-טַעְמֵי. כלומר, טעם כפול. יצחק הבין בדבר רעיון כפול, דבר פשוט ודבר סתר וכדברים הנ"ל.